

Ha más mondja, nem fáj

Szarvas Melinda irodalomtörténésszel Berényi Emőke beszélget

– *Mindig eseményszámba megy, hogy ha a vajdasági magyar irodalommal foglalkozó könyvet jelentethetünk meg, illetve arról beszélhetünk. Ezúttal azonban nemcsak azért nagy az öröm, mert Szarvas Melinda Tükörterem flamingóknak című, a FISZ gondozásában megjelent tanulmánykötetében minket is érintő témákkal foglalkozik, hanem azért is, mert ez a kötet sok tekintetben kötődik abhoz a helyhez, ahol most is ülünk, itt a lősz árnyékában, a pincében. Hiszen, ha jól tudom, te épp Kishegyesen, vagyis inkább Kishegyesen keresztül találtál rá Vajdaságra. Mesélnél nekünk erről az élményről?*

– Győri vagyok, származás szerint semmi közöm sincs Vajdasághoz. De 2006 és 2007 környékén két olyan szál is összekapcsolódott, ami e téma felé indított. Az egyik a kishegyesi Rúzsza Magdinak a barátsága, aki miatt az alapvető érdeklődésem tulajdonképpen megszületett. A másik pedig egy itteni nagyon izgalmas színházi forma, amit azóta is imádok: a Tanyaszínház. A 2006-os kvázi főpróba hetére eljöhettek. Ha jól emlékszem, azt az előadást Nagypál Gábor rendezte, aki a következő évadban Újvidéken vitte színpadra a *Koldustetű* című előadást, ami a *Kárókatona*k még nem jöttek vissza című Gion-regény átiratán alapult. Az eredeti regényt akkor, a színházban megkapva olvastam. Ezután sokáig nem is nyúltam máshoz, mert ez annyira tetszett, nem akartam elrontani. De aztán először jött a Gion-életmű, majd a Gion-kortársak életművei, és utána minden irányban elkezdett terjeszkedni az érdeklődésem.

– *A tanulmányköteted előszavában elválasztottságról beszélsz annak kapcsán, hogy bár 2007 óta foglalkoztat a vajdasági irodalomtörténet, mindig a kívülálló pozíciójából vizsgálod. Mit gondolsz, milyen előnyei és milyen hátrányai vannak ennek a perspektívának?*

– Ez alapvetően nem választás kérdése, nem tudok másként viszonyulni, csak kívülről, csak ezzel nagyon ritkán szembesülök. Nagyon meglepődtem, amikor Marko Čudić egy tanulmányában így jellemzett ehhez a közeget viszonyítva, noha persze teljesen jogosan tette. Szükségszerűen magyarországi perspektívából tudom a közeget, az itteni irodalmat szemlélni. Előny az, hogy főleg az én generációmban nem nagyon csináljuk ugyanazt. A határon túli irodalommal sem foglalkoznak sokan, ha mégis, akkor többnyire mindig egy onnan elszármazott teszi. Nagyon ritka az, hogy valakinek nincs köze ahhoz a közeget, amit vizsgál. Van egy helyzeti előnyöm, hogy gyakorlatilag konkurencia nélkül tehetem, amit teszek. A hátránya viszont pontosan ugyanez: nincs egy olyan referenciapont, egy vitapartner, akivel az elgondolásaimat össze tudnám vetni, akivel egy olyan vita alakulhatna ki, ami az én magyarországi szempontjaimat egy kicsit kontrollálná, viszonyítási pontokat adna hozzá. Reflexiók többnyire a vajdasági irodalmi közegekből érkeznek, ami pedig már egy egészen más szemszög: ez egy opponális, vitapozíció, s kevésbé van arról szó, hogy egy hasonló közegekből, egy hasonló perspektívát felmutató kollégától érkezne bármiféle visszajelzés. A másik az én személys hátrányom: nem tudok szerbül, nem olvasom a szerb eredeti szövegeket. Ez egy nagy adósság, és dolgozom azon, hogy ne így legyen. Fontos lenne az itteni többségi idegen nyelvi szövegek ismerete, legyen szó akár tanulmányokról, kritikákról, szépirodalomról; ezekhez hozzáférni az itt születő nyelven, és nem csak fordításban. Ez egy kiszolgáltatottabb helyzet, mint ha magam utána tudnék menni, és tudnám olvasni ezeket az elemzéseket.

– *Nagyon nemes célt tűzöl ki magad elé a bevezetőben, nem kisebbet, minthogy, ahogy a cím is mondja, tükörtermet biztosítasz flamingóknak. Ennek kapcsán idézed a tegnapi jelen lévő Tolnai Ottót, aki a Veszprémi vers című poemájában így ír erről: „mind kevesebb veszprémben a flamingó / [...] / veszprémben nem szaporodnak / legfeljebb teszi hozzá az ifjú állatkerti munkás / ha tükörtermet tudnánk biztosítani nekik / [...] / a kisebbségi költőknek is tán éppen ez lenne a feladatuk / tükörteremmé lenni / tükörtermet alkotni / bálteremmagyságút a kisebbségnek / biztosítani a tömeg illúzióját / a maradáshoz.” Ezek szerint mik vagyunk mi, vajdasági magyarok? Mondjuk gyönyörű, védett, a kihalás szélén álló állatfaj?*

– Ez egy nagyon csúnya kérdés, ezt hozzá kell tennem... (nevet). Egyébként amikor elkezdtem ezzel foglalkozni, kaptam olyan visszajelzéseket, hogy mintha egy furcsa kísérlet keretében egy pálcikával

piszkálnám a közeget, nagyon távolról, nagyon megtartva a távolságot, de én ezt nem így értékelem. Számomra ez a közeg, bármennyire is puritánul, lecsupaszítva hangzik, téma. Sokszor bele is csúszok, hogy a referenciával kevésbé tudok foglalkozni. Addig tartom a saját magam számára létező dolognak ennek a térségnek az irodalmát, amíg ezzel foglalkozni tudok. Ha ne adj' isten, valaki más egy másik pozícióból – akár vajdasági perspektívából egy más kiindulóponton alapuló szempontrendszer érvényesítésével – azt állítaná, hogy nincsen vajdasági irodalom, vagy nem úgy van, ahogy én látom, hajlamos vagyok megúszó módon azt mondani, hogy ezzel nem tudok azonosulni, tekintve, hogy amivel én foglalkozom, az az én számomra van. Számomra ez egy nagyon izgalmas, érdekesen alakuló irodalomtörténeti téma.

– *Játsszunk egy kicsit. Az egyik tanulmányodban azzal foglalkozol, hogy mennyire furcsák az adott viszonyítási pontok. Általában a magyarországit vonatkoztatjuk a vajdaságira, amikor például azt mondjuk, hogy Szenteleky Kornél a Vajdaság Kazinczyja, vagy hogy a Testvérem, Joáb a vajdasági Rokonok. Szerinted vannak-e olyan akár kortárs, de akár az általad leginkább önállónak tartott hatvanas évektől a kilencvenes évek végéig tartó időszakban olyan művek vagy alkotók, akiket visszafelé lehet vonatkoztatni? Tehát, egy nagyon merész példával élve, mondjuk, Pintér Béla a magyarországi Urbán András? Szabad-e mondani hasonlót? Lehet-e ilyen viszonylatokban beszélni? Megfordítható-e ez a viszonyulás mondjuk akkor, amikor a neoavantgárról van szó, az Új Symposion révén nagyon autentikus és irodalmi tekintetben független közeg jött létre? Lehet-e fordítva mondani: ki hasonlíthat Tolnai Ottóra?*

– Lehet ilyeneket mondani, bármit lehet. Amikor ezeket a párhuzamokat elkezdtem vizsgálni, az volt a kiindulási alapom, hogy ezek jól hangzó frázisok, de senki sem megy utánuk. Ha nekem valaki érveket sorakoztat fel amellet, hogy Pintér Béla a magyarországi Urbán András, az oké, az egy működő rendszer lehet. De csak magát a tételmondatot hangoztatni: üres és inkább kártékony, semmint előrevivő elgondolási mód. A párhuzamok kibontásakor – azt hiszem, a Móriczról és Gionról szóló tanulmányban kezdtem vizsgálni őket – azt állítom, hogy csak mondjuk őket. Az általam vizsgált párhuzamok a kilencvenes és a kétezres évek környékén születtek meg, és nemcsak a vajdasági irodalmat érintették, az erdélyi irodalommal kapcsolatban szintén születtek hasonlóak. Ez az ottani, a magyarországi működést prezentálja, egy kicsit megpróbálni beemelni a magyar

közegbe a vajdasági szerzőket, műveket, kicsit ismerőssé tenni: ha Gionra azt mondjuk, hogy Móriczcal hozható párhuzamba, akkor – teszem azt – a *Testvérem, Joáb* című regényt, ami a párhuzam szerint „a vajdasági Rokonok”, egy magyarországi olvasó már anélkül, hogy elolvasná, el tudja helyezni valahol. Azzal együtt, hogy szerintem ez egy felszínes és kevésbé produktív kanonizáció, elhelyezési mód, lehet vele kezdeni valamit, csak végig kell menni a gondolatmeneteken. A legjobb lenne talán föl se vetni ezeket a tételmondatokat. Én nem is gyártottam újabb párhuzamokat, a már meglévőket akartam mélyebben megvizsgálni, és leszűrni belőlük, hogy jogos-e az összevetés, vagy arra jutni, hogy tulajdonképpen a két szerzőnek nem sok köze van egymáshoz azonkívül, hogy mindketten ugyanarról a témáról írtak. A legtöbb esetben nagyon sematikus és leegyszerűsítő párhuzamokról van szó, nem biztos, hogy ez sem jó a magyarországi közegnek – ahol be akarnánk mutatni őket –, sem a vajdaságinak.

– Amire az összes vajdasági irodalmár felkapja a fejét, az az általad bevezetett fogalom, a magyar vajdasági irodalom terminus. Ezzel tulajdonképpen rendkívül jó szándékúan az itteni irodalom önállóságát szeretnéd hangsúlyozni. Ez a fogalom viszont szerintem feltételezi, hogy legyen egy egységesen elgondolt vajdasági irodalom, aminek lehetnek különféle nyelvi leágazásai – például bunyevác, sokác, szlovák és a többi. Ezt viszont nem gondolom bizonyíthatónak, és problematikusnak látom politikai szempontból, amit te egyébként nagyon próbálsz kerülni, de itt már a sokat vitatott multikulturalizmus talajára is rá lehet tévedni. Tulajdonképpen mi is a magyar vajdasági irodalom? El szabad-e feledkezni attól a vonásától, hogy – szakszóhasználatától függően – ez egy kisebbségi, határon túli, nemzetiségi irodalom?

– Az általad mondott három utóbbi jelző számomra szintén nagyon mélyen magyarországi kontextusba ágyazott. Tapasztalataim szerint a Görömbei-féle gondolatrendszert tükrözik, a kutatás elején tartva azt gondolom, hogy az is egy jó szándékú odafordulás volt, de nem gondolnám, hogy hasznos. Azért kerestem valami tisztán csak a nyelvi vonatkozást tükröző, és a vajdasági jelzöt nem földrajzi, hanem kulturális térséget jelölőként felfogni, a vajdasági irodalmat nem a magyarországihoz csatoltként értékelni, hanem önálló jelenségként próbálni definiálni, mert ezeket az agyonhasznált és sokszor negatív konnotációval terhelt jelzőket nem szeretném továbbvinni. Annak a kontextusnak, amikor ezeket használták, megvan a politikailag súlyosan terhelt vonatkozási rendszere. Emiatt érzem szük-

ségesnek az újítást. Nem biztos, hogy jó verziót találtam. Ha már lehet vele vitatkozni, akkor már lehet vele kezdeni valamit, és ennek örülök. Ugyanakkor nem a pusztá provokáció volt a célom, hanem az újrapozicionálás, a magyarországi viszonyrendszerből való leszakítás, nem annyira magyarországi csatolmányként elgondolni a vajdasági irodalom dolgát. Sziveri mondta egyszer, hogy nem kuriózumként kell definiálni a határon túli irodalmakat. Valami hasonló volt az én célom is, hogy ne egy kapcsolatháló perifériájának a perifériájának a perifériájaként vizsgálgassuk, mint egy érdekes bogarat, hanem nézzük meg, hogy önálló lényként, önálló kulturális valamiként hogyan ragadható meg. Mi az, ami tényleg ezt jellemzi, ami persze, részben a magyar nyelv, de amely kapcsán egy vajdasági kulturális hatásról is – főleg a jugoszláv időkben – bőven jogos és lehet beszélni. Pont az lenne igazságtalan, ha ezt a közös kulturális hátteret bárhogyan is eliminálnánk. Azzal, hogy beszélhetünk magyar vajdasági irodalomról, feltételezem, hogy lehetne beszélni bunyevác, szerb és horvát vajdasági irodalomról, de azok kutatását nem érzem a feladatomban. Én a magyar vajdasági irodalomról állítom azt, amit állítok. Nyilvánvaló, hogy ezzel feltételeződik a többi kulturális közeg is, de egyelőre ott tartok, hogy sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudom azok létét. Szerintem senki sem foglalkozott a térség ezen vonatkozásaival. És lehet, hogy ha nekiállnánk, kiderülne, hogy működő a koncepció. Nyilván ha én vetem fel, részben rám vár a feladat. Szeretném is, keresem is, próbálom ezt észben tartani, de ehhez nagyon kellene az, amit mondtam is, hogy tudjam a szövegeket, az itteni irodalmat eredetiben olvasni, de ez jelen pillanatban még sajnos nincs így. Működőképes elgondolásnak érzem ezt a magyar vajdasági irodalmat, de az is tény, hogy kétségtelenül több és másfajta érvek is kellenek, amelyek kidolgozása még várat magára. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az ellentéte sincs bebizonyítva. Nincs arra semmi bizonyíték, semmi kutatás, hogy nincs szerb vagy horvát vajdasági irodalom. Sőt, egyelőre egy-egy művet, egy-egy életművet tudok felmutatni, ami bizonyítaná ezek meglétét. Ezt egyelőre erős túlzás lenne irodalmi közegként felfogni. Tény, hogy a kutatás további bizonyítékokat igényel, de nem gondolom, hogy teljesen elvethető az, amit a tanulmányomban próbáltam leírni.

– Természetesen a tanulmányok összességéből kiderülnek különféle specifikumok, de most szeretném, hogy ha a közönség előszóiban hallana azon jellegzetességekről, amelyek önálló kulturális entitássá emelik a Vajdaságot

és annak magyar irodalmi részeit. Mi az, ami mind tematikai, mind poétikai tekintetben egyedi, autentikusan jellemző, hogy nem lehet másra is ráolvasni?

– Nem szeretnék motívumokat sorolni, az nagyon kevés lenne. Elég volna elolvasni Tolnai két prózaversét, és akkor ki van pipálva: kezdve a tengerrel, folytatva a porral, befejezve mondjuk a határon túli vagy a flamingó fogalmával. Nem hiszem, hogy a motívumok ehhez elegek lennének. Ugyanakkor magyar nyelvű irodalomról van szó, ennél fogva a nyelviségében nem tudom felmutatni azt, ami specifikusan vajdaságivá teszi, noha ezt a kijelentést is nagyban árnyalja a manapság divatossá váló transznacionális irodalomkutatás. Azért nehéz dolog ez, mert nem lehet általánosítani. Visszafelé kérdezve: mi az, ami a magyarországi irodalmat magyarországivá teszi? Korszakonként, szerzőként ez nem általánosan megválaszolható valami. Mondjuk, ha Lovas Ildikó életművére gondolunk – róla is van egy fejezet a könyvben –, Magyarországon elsősorban nőíróként van számon tartva, ugyanakkor a Vajdaságban egy erős délszláv háborús kontextusban értelmezhetőek a művei. Akkor viszont az ő esetében az lenne a vajdasági vonás, hogy van körülötte egy kontextus, amelyhez igenis kapcsolható, a művek pedig felrajzolnak egy hálót, amelyben a benne szereplő művek egymás értelmezését is segítik stb. De ezzel nem tudom azt mondani, hogy ugyanez jellemző Gion Nándor életművére. Nem hiszem, hogy ez általánosan megragadható. Nem csak a vajdaságival kapcsolatban van ez így.

– A trianoni határmódosításokig – Szenteleky Kornél szerint legalábbis, aki ezt a levelezésében több helyen is leírta – Vajdaság csupán a materiális jólét földjeként jelent meg, nem volt különösebb igény az irodalomra, nem olvastak az emberek, nem volt meg az az olvasói bázis, amire a húszas évektől alapozni lehetett volna. Szenteleky nagyon eufemisztikusan azt írja, tulajdonképpen szenvedés sem volt Vajdaságban. De a húszas évek után – ilyen szempontból nagy szerencsénk volt az elmúlt száz évben – Szenteleky Kornél, a mi muszáj-Herkulesünk, aki a hagyománytalanság és a magára hagyottság érzését hangsúlyozza a levelezésében, nagyon engedékeny szerkesztő volt. Annak a tömegnek köszönhetően ülünk most itt, amit a folyóirataiba és az antológiáiba bevonzott. Nagyon érdekesen beszélt a dilettánsokról és az általános jellemzőikről (többek között Gergely Boriskáról, közös kedvencünkről). Az egyik régebbi szöveged valamiféle párhuzamot vont a kezdeti útkeresés időszaka és a most között. Látsz-e

ilyen hasonlóságot, léteznek-e közös vonások? Van-e dilettánsréteg? Most is útkeresésben vagyunk?

– Tényleg én válaszoljak?

– *A kívülálló. Ha más mondja, nem fáj...*

– A korrektség jegyében: minden irodalomban vannak dilettánsok, mindenesek. Ha megnézzük a mostani folyóirat-szerkesztőségeket, nagyon sok a fiatal. Ez nem egy dilettáns kategória, de nincs mindenre ember, és mindenki kénytelen mindent csinálni. Valószínű, hogy ez is mindenhol így működik. A fiatal közegről beszélve mondtam, hogy Jugoszlávia széthullása, a többségi közeg erős és drasztikus átalakulása hozhatott egy olyan fajta átrendeződést a kapcsolathálóban is, mint ami Magyarországról elválasztva okozott szervezési és egyéb irodalmi bonyodalmakat. Az irodalomszervezés nehézsége mindig jelen van ebben a közegben, és nem is csak a Vajdaságot jellemzi. Problémák mindig mindenhol vannak és lesznek. Kétségtelen, hogy nehezebb a szituáció akkor, ha eleve hangsúlyosan és mindenki által észrevehető módon többszereplős hálózat az, amit fenn kellene tartani az egészséges irodalmi közegért. Egyébként ugyanez a helyzet a magyarországi irodalomban, csak ott nem hangsúlyozódik ki ennyire, mindenhol kellene a nagyobb kontextusra figyelni és nem csak a sajátira, ezt az úgymond határon túli irodalmakban sokkal könnyebb láttatni és határon túli problémaként kezelni. Ezt viszont nem volna szabad csak ezen irodalmak gondjaként felfogni. A dilettánsok kérdése azért volt érdekes, mert akármennyire is tudjuk szidni őket, ők is tudnak hasznosak lenni. Ezt konkrét irodalomtörténeti kontextusban, a húszas–harmincas évek kapcsán próbáltam elemezni. A Szenteleky-levelezésből és az ő szerkesztői munkájából azt szűrtem le, hogy ténylegesen hasznosak voltak, mert adtak egy olyan bázist, akár az olvasókra, akár a szerzőkre gondolunk, akikre lehetett alapozni. Szenteleky általam előszeretettel idézett megfogalmazása szerint rostálni mindig könnyebb, mint összegyűjteni azt, amiből rostálunk. Komoly megengedő és erős kompromisszumokkal létrehozható kritikai és szerkesztői működést feltételez az, hogy egy irodalmat létrehozzunk vagy működtethessünk.

– *A kulturális gravitáció modelljét alkalmazod erre a térségre, és egyébként teljesen jogosan sokszor emlegeted az illyési ötágú síp elleni megnyilatkozásaidat. Hiszen ez a kilencvenes években talán működőképes nyelvi megközelítési mód volt, mára én is meghaladottnak érzem. A kulturális*

gravitáció modelljéből te úgy látod, hogy a kezdeti útkeresés, a Belgrád felé tendálás fázisa után a hatvanas évek vége felé, egészen pontosan a Forum Könyvkiadónak a 68-as regény pályázatára vált önállóvá e térség irodalma. Ez körülbelül a délszláv háború kitöréséig, a háborús évekig csúcside szaknak tekinthető ez a majdnem három évtized. Azóta viszont egyfajta Magyarország felé gravitálás jellemzi, amit mi nagyon jól érzékelünk. Nemcsak azért, mert sokan távoztak külföldre, hanem mert változott az itteni irodalmárok viszonyulása is mondjuk a szerb irodalomhoz. Most talán, hogy egy új fordítógeneráció nőtt föl, látok egy érdeklődést a délszláv irodalmak iránt, előtte tíz-húsz évig nem lehetett komoly kapcsolatról beszélni, ha már a Görömbei-féle terminusokról beszélünk. Tudom, hogy erre a problémára nem ennél az asztalnál találunk majd megoldást, de te látsz-e valami alternatívát arra, hogyan kerülhető el, hogy a magyar vajdasági irodalom a magyarországi irodalom egy regionális változatává váljon?

– Azt gondolom, hogy ez nem csak az itteni közegen múlik. Az, hogy a délszláv háborúk után megszakadt vagy jócskán átalakult a kapcsolat a szerb irodalommal, az bőven múlt azon, hogy a szerbek is újrapozicionálták saját magukat. Gyanítom, hogy előbb ezzel foglalkoztak, és nem azzal, hogy a vajdasági magyarokkal való kapcsolataikat hogyan elevenítsék fel, hogy hogyan legyenek újra fordítások például. A kulturális gravitáció modelljével, amely még bőven prototípus elképzelés, hogy úgy mondjam, azt a szempontrendszert kívánom felvenni, hogy ne gondoljam egy közegről, hogy önállóan tudja befolyásolni a saját létezését. E modell a legelső verziójában áll egy magyarországi, egy vajdasági és egy idegen nyelvi közegből. Az ezek közti kapcsolatok gyengülését és erősödését irodalomtörténet-alakító tényezőnek tekintem. Igyekszem nem azt gondolni, hogy ha a magyar vajdasági irodalomban történik valami, akkor az nincs hatással vagy a magyarországra, vagy a másik többségi kulturális hálózatra. Például a Görömbeiék által definiált hídszerep vagy az ötágú síp inkább szól az akkori magyarországi irodalomról, mint az általuk leírni kívánt kvázi határon túli közegekről. Ezeknek a figyelembevételét szeretném hangsúlyozni a hatások utóhullámainak felfedésével: ami az egyik közegben történik, az valahogy kihatással van a másikra is. Innentől fogva nem gondolom, hogy akár a vajdasági irodalmi közeg önállóan tud felelősséget vállalni a saját sorsa iránt. Tehát eltűnt az az idegen nyelvű többségi kulturális háttér, amelyhez korábban kötötték magukat. Amíg ez nem épül újra, addig inkább nyilván a magyar-

országi közeghez fognak tendálni, már csak a nyelvi azonosság meg a könnyebb közvetíthetőségi lehetőség miatt is. Viszont ha a fordítások, például a Forum Könyvkiadó Intézetnek köszönhetően ismét erősebbek lesznek, és mostanság újra kezd realizálódni ez az egymásra figyelés, lehet, hogy a magyarországi irodalmi közegbe húzódás nem áll majd fenn hosszabb távon ennyire erősen. Viszont ha meg nem, akkor azzal számolok, hogy a regionális kapcsolatok erősödnek fel. Ami szintén nem baj, ezek nem minőségi értékítéleteket hordozó helyzetek, az egy állapot lesz, ami majd biztosan változni fog, a kérdés, hogyan. Soha nem szeretnék ezekhez értékítéleteket kapcsolni. Ha a magyarországihoz gravitál a vajdasági irodalom, akkor azzal csak ennyit akarok mondani, nem azt, hogy ez jó vagy rossz. Ha újra elkezd kialakulni és megerősödni a hármas felállás, ha jelentékenyebbé válik az idegen nyelvű többségi kulturális közeg, akkor az egy újra leírható, másfajta állapot lesz, de nem jobb vagy rosszabb az előzőnél, hanem csak más. Ezek önmagukban nem összevethető szituációk, de érdekes őket rögzíteni, ahányszor csak érzékeljük a változást.

– *És ha Magyarország felé tendálásról beszélünk, akkor az általad idézett Szíveri-mondat nagyon jó, tehát hogy a vajdasági irodalom ne kuriózumként legyen jelen Magyarországon. Most azt érzékeljük, hogy ez bizony sok tekintetben pontosan kuriózum. Mintha céllá, marketingfogássá vált volna felhívni a figyelmet a vajdasági alkotók munkáira. Szerinted hogyan lehetne az itteni írók különlegességét mégis valamiféleképpen megőrizni legalább a reklámok szintjén, hogy egyszerre felkeltse a figyelmet, de ne legyen ráfeszülős, izzadtságzagú, erőltetett hangsúlyozása annak, milyen egyedülállóak vagyunk, hogy például szerb szavakat emelünk szövegekbe?*

– Hála istennek, nem vagyok marketingszakember, úgyhogy erre nem tudok válaszolni. Próbálok nem a kritikusai munkámból kiindulni, és neveket nem fogok mondani, de annak ténylegesen nem látom sok értelmét, hogy ha egy fiatal szerző kötetének fülszövegén valamiképpen hangsúlyozva látom például a *tengerhez* való viszonyt, majd magából a kötetből ugyanez nem igazolódik, vagyis a műben magában nem kap szerepet ugyanez a kép. Ennek nem sok hasznát látom, mert nem hat túl jól az adott kötet és az adott szerző megítélésének. Hiányt képez. Miért nem bízunk abban, hogy ha leírunk valamit, akkor az jó? Nem hiszem, hogy egyáltalán ennyire tudatosan kellene egy kulturális közeget megképezni, ennyire külső hatásokkal befolyásolni. Nem hiszek ebben a direkt reklámozásban, sőt, de ez

persze szubjektív. Számomra pont kontraproduktív, hogy ha ennyire az arcomba tolják, hogy ez vagy az a mű „vajdasági”, hogy a borítóra mindenképpen rá kell írni a tengert. Egy ponton túl kezdtem rosszul lenni a tenger motívumától. Nagyon sok. Biztosan megvan ennek az oka, csak nem látom értelmét vagy olyasfajta hatását, amelyet feltételezem, hogy elérni akarnak.

– *Az egyik tanulmányodban Kosztolányi Szabadka-képe kapcsán mondd azt, hogy a vajdasági irodalom erősen lokalizált, és szerinted az otthontalanság érzése miatt van egy önazonosság-teremtés iránti vágy, ami pont a helyi színeknek a keresésében nyilvánul meg. Látsz-e mostanában kialakuló központokat szövetségi megjelenések alapján? Vannak-e Kosztolányi Szabadka-képéhez hasonlóan erősen vonzó irodalmi helyek ma Vajdaságban?*

– A nagyon fiatal, nagyon kortárs, nagyon most induló generációban ezt még nem látom, és szerintem korai is lenne az ő nemzedéküket korosztályi alapon túl bármiféle kontextusba helyezni. Szerintem ez még nem rajzolódott ki. Ennélfogva ha egy generációval visszább megyek, akkor ugyanazt tudom mondani, mint ami mindenkinek eszébe jut: Gion Szenttamás, Tolnai Palics–Szabadka, Lovas Ildikó Szabadka. Vannak ilyen életművek. A mostani fiatal generációnál nem érzem ennek a jelentőségét, tekintve hogy Újvidéken van az egyetem és a kiadó, Szabadkán ott van a tanítóképző, kiemelkedik még Zenta. De ezek nem irodalmi központokká válnak, hanem az irodalmi infrastruktúra csomópontjai, ami egészen más irodalom-szervezési hatású szempont. Irodalmi helyszínekről nem nagyon látom, hogyan lehetne beszélni.

– *És akkor egy nagyon szubjektív kérdésre térnék rá: kik a jelenlegi kedvenceid a magyar vajdasági irodalomból? Tudom, kritikusként nincs az embernek kedvence, de mégis, kik azok a művészek, akikkel rokonságot érzel?*

– Azt is meg kell mondanom, hogy miért?

– *Naná!*

– Az a nehéz, hogy a fiatal generáció többnyire verseskötetekkel jelentkezik, ez pedig számomra melósabb műfaj. Ha nem kellene indokolnom, akkor Benedek Miklóst mondanám, akit nagyon szeretek, és aki szerintem nagyon jó költészetet csinál. Ha korszakmeghatározás nélkül kell kedvencet mondani, akkor Gion az első, aki eszembe jut. Vele elég sokat foglalkoztam, és azt hiszem, az ő irodalmi működés-

sét ismerem legjobban. Nagyon szerettem, most már annyira nem, Lovas Ildikót, de ezek változnak, nem szeretnék általánosítani. Mindenkor próbálok ezt kerülni. Egy-egy életművön belül több könyvet szeretek, de ugyanannak az opusnak vannak nagyszerű darabjai, és hanyagolandó részei is, de ez teljesen normális. Senki sem tud minden percben jót csinálni.

– *Mi az, amivel jelenleg foglalkozol? Úgy tudom, hogy a szerkesztési munka mellett a saját kutatási dolgaidat is csinálsz.*

– Most pont a rendszerváltás utáni, nagy, határon túli irodalommal foglalkozó „bummot” kutatom. Azt próbálok felfedni, mi lehetett a háttérben. Egyre inkább arra hajlok, hogy ennek erősen emocionális okai voltak: nagyon nagy részben a magyarországi közegről szól a történet. A rendszerváltás okozta kvázi felszabadulást vizsgálom. Az *Alföld*-ben fogalmaztak meg akkoriban egy kérdést, hogy felszabadult-e az irodalom? Mi alól? Eleve a kérdésfeltevés annyira a magyarországi közegről szól, emberi, és nem irodalmi szempontokat tükröz. Ezt szeretném felfedni, hogy milyen eredménnyel és milyen indíttatásból kezdtek a kilencvenes években újra foglalkozni az egységesnek kitalált határon túli irodalommal, hogy milyen lehetetlen általánosítások születtek meg és hagyományozódnak azóta is. Érdekes, hogy a vajdasági irodalomról gondolkodva a magyarországi közeget próbálok megérteni: azt, hogy ki mit és miért követett el.